

Проблеми національної економіки

УДК 334.732.2(477)

Драбовський Анатолій Григорович

доктор економічних наук, ректор

Вінницький кооперативний інститут

Драбовский Анатолий Григорьевич

доктор экономических наук, ректор

Винницкий кооперативный институт

Drabovskii Anatoly

Doctor of Economics, Rector

Vinnitsia Cooperative Institute

**СУЧАСНА СИСТЕМА КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ
СОВРЕМЕННАЯ СИСТЕМА КРЕДИТНОЙ КООПЕРАЦИИ:
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ
MODERN SYSTEM OF CREDIT COOPERATION: PROBLEMS AND
PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT IN UKRAINE**

***Анотація.** У статті досліджено місце і роль кредитної кооперації в українській економіці. Проаналізовано сучасний стан розвитку кооперації в різних сферах діяльності, визначено фактори стримування цього процесу у сфері кредитної кооперації України. Досліджено основні економічні показники діяльності організацій, що входять до системи кредитної кооперації, за останні десять років. Проаналізовані статистичні дані щодо систематичних порушень кредитними спілками вимог чинного законодавства у сфері ринків фінансових послуг. Визначено, що функціонування вітчизняних кредитних спілок відбувається з порушенням основних кооперативних принципів. Запропоновані пріоритетні напрями*

розвитку таких організацій. Акцентовано увагу на стримуючих факторах зі співпраці кооперативних організацій і комерційних банків. Досліджено структуру кредитного портфеля кредитних спілок. Визначено, що переважна кількість кредитних коштів – це споживче кредитування. Досліджено структуру кредитів, які надаються кредитними спілками сільськогосподарським виробникам. Сконцентровано увагу на правовому забезпеченню розвитку кредитної кооперації, зокрема, аналізі нових законодавчих документів. Визначено, що важливим напрямом розвитку кредитної кооперації є подальший процес росту асоціацій кредитних спілок з метою впровадження єдиних правил щодо функціонування на ринку кооперативного кредитування, узгодження і дотримання встановлених стандартів тощо.

Наголошується на необхідності та актуальності державної підтримки кредитної кооперації, що має відбуватися за умови відмови від надлишкового адміністративного втручання у діяльність організації. Встановлено, що базовим рівнем кооперативної банківської системи повинні стати місцеві кооперативні банки, однак цьому передуює закріплення відповідних повноважень на законодавчому та організаційному рівнях.

Запропоновано, що для консолідації ресурсів місцевим кооперативним банкам доцільно об'єднувати зусилля для створення регіональних (обласних) банків з метою здійснення банківської діяльності. Встановлено, що для розширення кола фінансових послуг та повноцінної участі кооперативних банків зусиллями регіональних банків має формуватись третій рівень банківської системи шляхом організації центрального кооперативного банку.

Ключові слова: *кредитна кооперація, кредитних спілки, кооперативні банки, споживча кооперація.*

Аннотация. В статье исследуются место и роль кредитной кооперации в украинской экономике. Проанализировано современное состояние развития кооперации в разных сферах деятельности, определены факторы, сдерживающие этот процесс в сфере кредитной кооперации Украины. Исследованы основные экономические показатели деятельности организаций, которые входят в систему кредитной кооперации за последние десять лет. Проанализированы статистические данные касательно систематических нарушений кредитными союзами требований действующего законодательства в сфере рынков финансовых услуг. Определено, что функционирование отечественных кредитных союзов происходит с нарушением основных кооперативных принципов. Предложены приоритетные направления развития таких организаций. Акцентируется внимание на сдерживающих факторах по сотрудничеству кооперативных организаций и коммерческих банков. Исследована структура кредитного портфеля кредитных союзов. Определено, что преобладающее количество кредитных средств – это потребительское кредитование. Исследована структура кредитов, которые предоставляются кредитными союзами сельскохозяйственным производителям. Внимание сконцентрировано на правовом обеспечении развития кредитной кооперации, в особенности, на анализе новых законодательных документов. Определено, что важным направлением развития кредитной кооперации является дальнейший процесс роста ассоциаций кредитных союзов с целью введения единых правил функционирования на рынке кооперативного кредитования, согласования и поддержания установленных стандартов и т.д.

Акцентируется на необходимости и актуальности государственной поддержки кредитной кооперации, которая должна производиться при условии отказа от излишнего административного вмешательства в деятельность организации. Установлено, что базовым уровнем

кооперативной банковской системы должны стать местные кооперативные банки, однако этому предшествует закрепление соответствующих полномочий на законодательном и организационном уровнях.

Предлагается, что для консолидации ресурсов местным кооперативным банкам целесообразно объединять усилия для создания региональных (областных) банков с целью осуществления банковской деятельности. Установлено, что для расширения круга финансовых услуг и полноценного участия кооперативных банков усилиями региональных банков должен формироваться третий уровень банковской системы путем организации центрального кооперативного банка.

Ключевые слова: кредитная кооперация, кредитные союзы, кооперативные банки, потребкооперация.

Summary. *The article researches the place and role of the credit cooperation in the economy of Ukraine. Modern state of the development of cooperation in various spheres of human activity is analyzed; the restricting factors in the sphere of credit cooperation of Ukraine are determined. Basic economic activities indexes of organizations belonging to the system of credit cooperation in the last ten years are studied. Statistical data are analyzed on the systemic violation of the current legislation in the financial services market by credit unions.*

It is determined that domestic credit unions operate with the breach of basic cooperative principles. Mainstream priorities for development of such unions are suggested. Attention is focused on the constraints concerning collaboration of the cooperative unions and commercial banks. The structure of the loan portfolio of credit unions is researched.

It is ascertained that the majority of loanable funds are consumer's bank loans. The structure of credits issued by credit unions to agricultural producers

is studied. Importance is given to legal provision of the credit cooperation development and to the analysis of new legislative acts in particular.

It is determined that an important direction in the credit cooperation development is a further increase of credit unions associations with the purpose of introducing common rules for operating on the cooperative bank loans market, as well as coordinating and supporting the set standards etc.

An accent is put on the necessity and actuality of the state support of credit cooperation, which should be given on condition that unnecessary administrative interference into an organization's activity be avoided. It is established that local cooperative banks should present the basic level of the cooperative bank system; however this should be preceded by respective competences secured on the legislative and organizational levels.

It is suggested that for consolidation of their resources it is expedient for local cooperative banks to unite their efforts with the purpose of founding regional banks to carry out banking.

It is also defined that with the objective of expanding their financial services and a full-scale participation of cooperative banks, regional banks should make efforts to form a third level of the bank system by founding a central cooperative bank.

Key words: *credit cooperation, credit unions, cooperative banks, consumer's cooperation.*

Постановка проблеми. Дієвим способом підвищення ефективності функціонування кооперативних організацій є активізація процесу кооперування в різноманітних формах. Слід зазначити, що незважаючи на численні дослідження кооперативних форм, розуміння владою важливості розвитку цих сфер, кооперативний сектор в цілому та кредитна кооперація зокрема, розвиваються досить повільно. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження факторів, які є на заваді розвитку кредитної

кооперації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний стан розвитку кредитних спілок аналізують О. Єлісеєва, Г. Стоянов [1], О. Тахтай [3], перспективи моделі вітчизняної кредитно-кооперативної системи вивчає О.В. Манжура [9], а законодавчі проблеми їх регулювання – Х. Воробець та О. Скаско [6]. Наразі тема кредитної кооперації в Україні залишається недостатньо дослідженою.

Формулювання цілей статті. Метою статті полягає у дослідженні факторів, що стримують розвиток кредитної кооперації та перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Розвиток кооперації в аграрній сфері стримується недостатнім рівнем кредитної кооперації, адже на сьогоднішній день в Україні фактично відсутня ефективна система кредитної підтримки малого та середнього бізнесу на селі. При застосуванні механізму часткової компенсації процентної ставки з державного бюджету здешевлені кредити на практиці дістаються великому агробізнесу, який спроможний забезпечити їх необхідною заставою. Комерційні банки не зацікавлені в кредитуванні малого бізнесу, тому фермерські господарства та господарства населення не можуть з впевненістю сподіватися на можливість банківського кредитування.

Вирішення даної проблеми шляхом організації іпотечного банку також пов'язане з ризиками, які обумовлені недостатністю державних коштів для створення такого банку, загрозою неефективного державного управління та небезпекою зосередження земельних угідь в руках обмеженої кількості власників іпотечного банку. Тому так гостро постає питання створення сучасної, орієнтованої на європейські зразки, системи кредитної кооперації, яка могла б стати реальною фінансовою основою функціонування аграрного сектора завдяки належному кредитуванню та забезпеченню його необхідними фінансовими послугами.

На низовому рівні кредитна кооперація в Україні представлена кредитними спілками універсальної, наближеної до американської, моделі, кількість членів яких у 2008 році досягла 2669,4 тис. осіб. Однак криза 2008 р. суттєво загальмувала розвиток системи кредитної кооперації. Проблема загострювалась ще й через непрозорість та безсистемність роботи кредитних спілок, відсутність державного гарантування вкладів. Довіра до кредитної кооперації була також підірвана розголосом про шахрайську діяльність ряду очільників кредитних спілок.

На період 2008-2010 рр. припадає більшість банкрутств вітчизняних кредитних спілок. Так, частка їхніх активів у національній фінансовій системі знизилась з 7 до 2%, а чисельність учасників – більше, ніж у 2 рази. У 2011 р. кількість членів кредитних спілок скоротилась до 1075,6 тис. осіб [1]. Починаючи з 2012 р. деяка стабілізація у роботі кредитної кооперації була досягнута: зросла чисельність членів, внески на депозитні рахунки, обсяги кредитування та розміри капіталу. Однак, на відміну від кооперативних кредитних систем Болгарії, Ірландії, Польщі, Румунії, які успішно подолали кризові явища та зуміли збільшити частку присутності на національних ринках споживчого кредитування до 40% [1], закріплення позитивних тенденцій у діяльності вітчизняної кредитної кооперації вимагає вирішення цілого ряду правових та організаційних питань.

На початок липня 2017 р. в Україні було зареєстровано 408 кредитних спілок (проти 588 у 2015 р.). Зменшення кількості кредитних спілок значною мірою відбувається через виключення їх з Державного реєстру фінансових установ за систематичні порушення вимог законодавства у сфері ринків фінансових послуг. Зокрема, станом на перше півріччя 2016 р. знаходилось близько 100 кримінальних проваджень за фактами шахрайства і службових зловживань, учинених під прикриттям діяльності кредитних спілок, 40 з яких пов'язані зі створенням фінансових пірамід. Від цих дій потерпіли 60 тис. громадян, а завдані збитки

складають 500 млн. грн. [2].

Внаслідок кризи відбулося скорочення загальних активів кредитних спілок. На 30.06.2017 р. вони склали 2154,0 млн. грн. проти 2232,3 млн. грн. на 30.06.2015 р. За цей період чисельність членів кредитних спілок скоротилась з 775,0 до 581,9 тис. осіб, коло учасників кредитної кооперації, які мають внески на депозитних рахунках з 27,3 до 22,4 тис. осіб, мають діючі кредитні договори з 170,9 до 143,0 тис. осіб. На початок 2017 р. кредитні договори мали 25,6% членів кредитних спілок, при цьому внески на депозитних рахунках мали 3,7% членів. Таким чином, близько 72,5% учасників кредитної кооперації складають пасивні члени [2]. Пасивні учасники можуть не користуватись послугами спілки, не впливати на розмір її прибутків, але при цьому мають більшість голосів при узгодженні управлінських рішень.

Намагання кредитних спілок позбутись пасивних вкладників з метою скорочення адміністративних витрат та ризиковості кредитування, обумовлює зменшення кількості їх членів. Натомість активізація роботи щодо залучення вкладників з позитивною кредитною історією та достатньою платоспроможністю сприяє підвищенню ефективності роботи.

З 2016 р. певне покращення стану системи кредитної кооперації знаходить вираження в зростанні обсягу капіталу в 2017 р. до 1111,9 млн. грн. (проти 1015,2 млн. грн. у 2015 р.) та скороченні суми заборгованості за наданими кредитами. Проте загальний обсяг капіталу за цей час скоротився на 4,1% [4]. Розширення кредитування та збільшення розмірів наданих кредитів засвідчує, що має місце поступове відновлення довіри до кредитної кооперації. Разом з тим, за останні 2-3 роки в Україні не створено жодної нової кредитної спілки.

Необхідність суттєвих змін в організації діяльності та регулюванні кредитної кооперації пов'язана з тим, що функціонування вітчизняних кредитних спілок значною мірою відбувається з порушенням

кооперативних принципів, адже: не дотримується передбачений законодавством принцип територіальної обмеженості їх діяльності; на противагу законодавчо закріпленому принципу кругової поруки члени кредитної спілки відповідають за її зобов'язаннями тільки в межах своїх пайових внесків; подеколи відбувається переродження кредитних спілок в родинний бізнес; у випадках завищення процентних ставок порівняно з банківськими кредитами у кредитних спілок виникає можливість отримання надприбутків із загрозою їх привласнення керівництвом.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності кредитних спілок проголошується кредитування малих та середніх сільгоспвиробників. Натомість найбільшу питому вагу в їхньому кредитному портфелі продовжують займати споживчі кредити, частка яких становить 55,2%. Кредити на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна складають 20,6%. При цьому на кредитування ведення фермерських господарств, як і в попередні роки, спрямовується найменша частка загального обсягу наданих кредитів. Станом на 30.06.2017 р. на цю програму було виділено 81,9 млн. грн. (4,4%). Кредити на ведення селянських господарств кількістю 8828 в сумі 232,5 млн. грн. у кредитному портфелі кредитних спілок склали 12,4%, кредити фермерам – 3,4%, а селянські кредити – 3,8% [4] (рис.1).

Кредитні спілки надають сільськогосподарським виробникам кредити на придбання техніки, обладнання, устаткування та введення їх в експлуатацію; придбання або побудову будівель та/або споруд для виробництва, переробки, зберігання продукції; придбання засобів захисту рослин, мінеральних добрив, паливно-мастильних матеріалів; купівлю тварин, кормів та матеріально-технічних ресурсів для них; оплату послуг тощо за середньозваженою процентною ставкою від 17% до 33% на термін від 1 до 60 місяців [4].

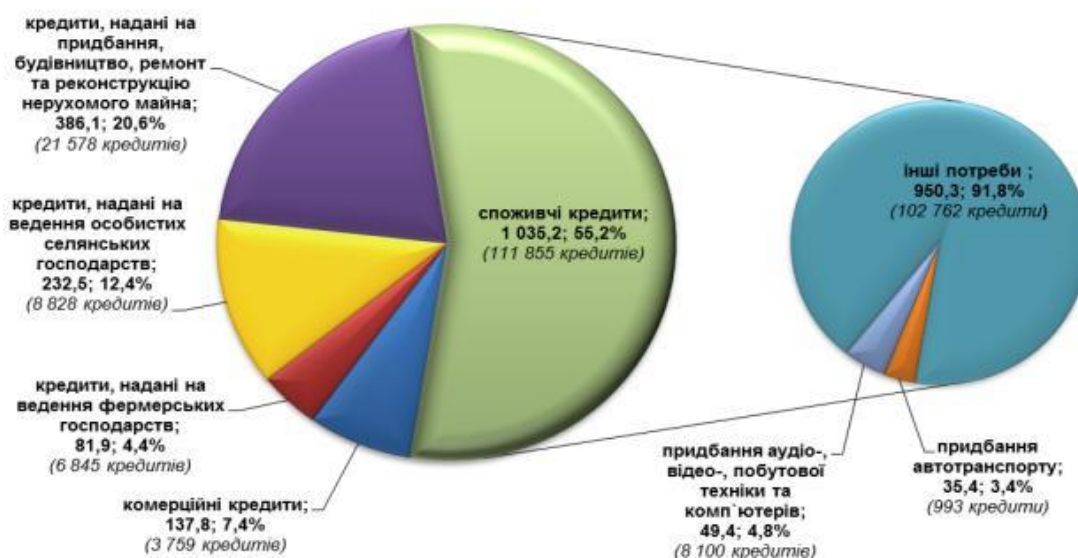

Рис. 1. Структура кредитів, виданих кредитними спілками, за видами станом на 30.06.2017 р.

Джерело: складено за [4]

Існуючі законодавчі обмеження перешкоджають співпраці кредитних спілок з аграрним сектором, оскільки кредитування малих та середніх сільгоспвиробників відбувається на підставі закону, який набув чинності ще на початку 2002 р. Це стосується як можливого членства, так і кола операцій, які кредитні спілки мають право здійснювати. Зокрема, кредитні спілки не здійснюють розрахункового обслуговування своїх членів, факторингових та лізингових операцій, обміну валюти тощо.

У новій редакції Закону України «Про кредитні спілки» від 21.04.2017 р. № 6405, ці обмеження значною мірою знімаються. Передбачається, що членами кредитної спілки, крім фізичних осіб, можуть бути юридичні особи, створюються законодавчі умови для розширення напрямів діяльності кредитних спілок. Сприятиме розвитку системи кредитної кооперації законодавче закріплення обов'язкової участі кредитних спілок у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб [5; 6].

Напрями переорієнтації кредитних спілок мають бути спрямовані не на прибутковість операцій, а на задоволення актуальних потреб учасників

кредитної кооперації, а дотримання кооперативних принципів сприяє підвищенню мобільності та гнучкості в діяльності кредитних кооперативів.

Важливим напрямом створення сучасної системи кредитної кооперації має стати формування потужних асоціацій кредитних спілок. На сьогодні другий рівень вітчизняної системи кредитної кооперації включає 3 всеукраїнські асоціації кредитних спілок, 23 місцеві асоціації, 2 всеукраїнські і 4 обласні об'єднані кредитні спілки. Об'єднані кредитні спілки, засновані на кооперативних засадах, виконують завдання підтримки фінансової стабільності кредитних спілок та об'єднання тимчасово вільних коштів своїх членів для їх взаємокредитування [7].

Повноцінне виконання функцій, покладених на діяльність Української об'єднаної кредитної спілки, що створена на основі ВАКС, та Об'єднаної кредитної спілки «Національної асоціації кредитних спілок», функціонуючої на основі НАКСУ, вимагає вдосконалення законодавчої бази. Так, асоціації, засновані на основі обласних асоціацій кредитних спілок не мають змоги співпрацювати зі спілками інших областей. Розміщення більшістю кредитних спілок тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках комерційних банків та запозичення ними, при недостатності коштів, банківських кредитів зумовлює витік коштів за межі системи, що гальмує розвиток кредитної кооперації [8]. Завдяки активній діяльності Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (ВАКС) та Національній асоціації кредитних спілок України (НАКСУ) здійснюється лобіювання і представництво інтересів кредитних спілок на національному рівні, їх правова підтримка, сприяння розвитку інфраструктури ринку кооперативного кредитування, розробка і впровадження єдиної національної програми з підтримки фінансової стабілізації кредитних спілок та захисту вкладів їх членів. Зокрема при НАКСУ функціонує Стабілізаційний фонд, Центральний резерв ліквідності, Фонд технічної допомоги. Підтримка невеликих та новостворених кредитних спілок

відбувається в рамках програми «Старт». Разом з тим, більше третини кредитних спілок поки що не є членами асоціацій.

Зберігає актуальність державна підтримка кредитної кооперації, яка передбачає надання субсидій та субвенцій, впровадження сучасних інформаційних технологій, підготовку кваліфікованих кадрів, відповідну податкову, кредитну, цінову політику, формування спеціалізованої інфраструктури тощо. При цьому підвищення якості державного регулювання полягає у відмові від надлишкового адміністративного втручання на користь коригування та супроводу їх діяльності.

Невід'ємною складовою формування сучасної вітчизняної цілісної системи кредитної кооперації є формування кооперативних банків, діяльність яких спрямована на кредитне обслуговування малих господарських суб'єктів. Разом з тим, сформовані в кінці 1980-х років 8 кооперативних банків були закриті, а за всі роки незалежності в Україні не створено жодного кооперативного банку. Базовим рівнем кооперативної банківської системи повинні стати місцеві кооперативні банки, зосереджені на наданні своїм членам, поряд з ощадно-кредитними послугами й інші послуги. Кооперативні банки мають створюватись в порядку, передбаченому Законом України «Про банки і банківську діяльність». Законодавство про кооперацію поширюється на кооперативні банки в частині, що не суперечить цьому Закону. Передбачається можливість створення кооперативного банку не менше як 10 кредитними спілками; шляхом перетворення кредитної спілки або об'єднаної кредитної спілки; шляхом злиття кредитних спілок.

Третій рівень банківської системи може бути сформований завдяки організації центрального кооперативного банку зусиллями регіональних банків. Створення такої вищої ланки необхідне для розширення кола фінансових послуг, участі кооперативних банків в операціях лізингу, факторингу, страхування, в міжнародних розрахунках, забезпечення їх

виходу на міжнародні фінансові ринки [8]. Тільки в такому випадку кооперативні банки зможуть вистояти в ринкових умовах при жорсткій конкуренції з комерційним банківським сектором.

Висновки. Надійним постачальником гостро необхідних грошових ресурсів та фінансових послуг для фермерських та селянських господарств покликана стати кредитна кооперація. Щоб відповідати сучасним вимогам і успішно вирішувати складні завдання, кредитні спілки мають зміцнити свою фінансову базу за рахунок поєднання власних ресурсів з коштами, отриманими через співпрацю з міжнародними організаціями та зарубіжними кредитними спілками; активно створювати територіальні об'єднання різних рівнів; посилити співпрацю з виробничими та обслуговуючими кооперативами, споживчою кооперацією та страховими організаціями. У майбутньому, зі створенням кооперативних банків, кредитні спілки мають стати невід'ємною складовою кооперативної кредитно-банківської системи аграрного сектора економіки.

Література

1. Єлісеєва О., Стоянов Г. Сучасний стан розвитку кредитних спілок України. Економіст. Київ, 2013. - № 4. - С. 40-43.
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування : Генеральна прокуратура України (сайт). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення 15.05.2018 р.)
3. Тахтай О. В. Кредитні спілки: історія виникнення та сучасний розвиток. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Київ, 2016. - № 4. - С. 110-119.
4. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Підсумки діяльності кредитних установ за I півріччя 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.nfp.gov.ua/> (дата звернення 18.03.2018 р.)

5. Кредитування малих та середніх сільгоспвиробників: проект Агроінвест. Бюлетень кредитних спілок України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unascu.org.ua>
6. Скаско О. І Воробець. Х. Б. Законодавчі проблеми регулювання та контролю діяльності банків, кредитних спілок в Україні. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. - 2015. - Вип. 1(2). - С. 371-375 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1\(2\)_75](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1(2)_75)
7. Про кредитні спілки : проект закону України від 21.04.2017 № 6405 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4XX00A.html
8. Про кредитні спілки : Закон України від 20.12.2001 № 2908-III. Дата оновлення 15.01.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> (дата звернення 25.05.2018р.)
9. Манжула О.В. Перспективна модель кредитнокооперативної системи України. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Полтава, 2014. - № 1 (63). - С. 72–78.

References

1. Yelisieieva O., Stoianov H. Suchasnyi stan rozvytku kredytnykh spilok Ukrainy. Ekonomist. Kyiv, 2013. - № 4. - S. 40-43.
2. Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia : Heneralna prokuratura Ukrainy (sait). [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (data zvernennia 15.05.2018 r.)
3. Takhtai O. V. Kredytne spilky: istoriia vynykennia ta suchasnyi rozvytok. Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2016. -

№ 4. - S. 110-119.

4. Natsionalna komisiia, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi ryнкiv finansovykh posluh. Pidsumky diialnosti kredytnykh ustanov za I pivrichchia 2017 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.nfp.gov.ua/> (data zvernennia 18.03.2018 r.)
5. Kredytuvannia malykh ta serednykh silhospvyrobnykiv: proekt Ahroinvest. Biuleten kredytnykh spilok Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.unascu.org.ua>
6. Skasko O. I Vorobets. Kh. B. Zakonodavchi problemy rehuliuвання ta kontroliu diialnosti bankiv, kredytnykh spilok v Ukraini. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii : Ekonomika. - 2015. - Vyp. 1(2). - S. 371-375 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1\(2\)__75](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2015_1(2)__75)
7. Pro kredytni spilky : proekt zakonu Ukrainy vid 21.04.2017 № 6405 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4XX00A.html
8. Pro kredytni spilky : Zakon Ukrainy vid 20.12.2001 № 2908-III. Data onovlennia 15.01.2016 r. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> (data zvernennia 25.05.2018r.)
9. Manzhula O.V. Perspektyvna model kredytnokooperatyvnoi systemy Ukrainy. Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Poltava, 2014. - № 1 (63). - S. 72–78.